Kővágó László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés

(Kossuth Könyvkiadó, 1979.)

Kővágó László, a XX. századi nemzetiségi kérdés szakértője izgalmas problémákat vizsgál. Két fő témája a Tanácsköztársaság nemzeti jellege és nemzetiségi politikája. Könyvének bevezető fejezeteiben két oldalról vizsgálja a kérdést.

Bemutatja a történelmi Magyarország nemzetiségi viszonyait és a polgári forradalom kísérletét a nemzetiségi kérdés megoldására. A Jászi—Károlyi koncepció lényege: a kulturális-közigazgatási autonómia megadása föderációs alapon az ország területén élő népeknek a magyar hegemónia és a területi integritás érdekében. A világháborúban győztes ifjú burzsoá államok természetesen nem sokat törődtek Károlyiék terveivel. Elfogadták a Magyarországtól elszakadó nemzetiségek csatlakozását, ugyanakkor nem vették figyelembe Szlovákia, Erdély autonómia igényét. Károlyi tragédiája pedig az volt, hogy a wilsonizmusban bízott, miközben a wilsonizmus Európában és Amerikában egyaránt visszaszorulóban volt.

A szerző meggyőzően bizonyítja, hogy csak a kommunistáknak volt következetes álláspontja a nemzetiségi politikáról. „A kommunista hadifoglyok a nemzeti kérdés és a szocialista forradalom összefüggéséből Oroszországban néhány hónap alatt többet megértettek, mint a magyarországi szociáldemokrata pártban hosszú évtizedek alatt." Jellemző, hogy a polgári koncepcióval a Vörös Újság egyszerűen és leegyszerűsítve a nemzetközi proletárdiktatúrát állítja szembe.

Kővágó a leghatározottabban állást foglal az olyan nézetekkel szemben, hogy Magyarország integritásának védelmét a Tanácsköztársaság vette át, tehát nacionál-bolsevista volt. A nemzeti kérdés — a provokációs Vix jegyzék révén is — a szocialista forradalom segítője, tömegbázisának kiszélesítője, de semmiképpen nem előidézője volt.

A Tanácsköztársaság a maga nemzetiségeit két részre osztotta, kisebbekre és szétszórtakra, akiknek kulturális autonómiát, valamint nagyobbakra és egy-tömbben-élőkre, akiknek a tanácsrendszeren alapuló önkormányzatot biztosított. (Utóbbiak a kárpát-ukrajnai ruszin és a dunántúli német területek.) Az elvileg helyes rendelkezések megvalósítását azonban a végrehajtók egy részében élő nacionalizmus és néhány objektív akadály egyaránt gátolta.

Azt a kérdést, hogy a Szlovák Tanácsköztársaság létrehozása magyar hódítás vagy internacionalista segítségnyújtás volt-e, Kővágó többféle nézet szembeállításával elemzi. A szlovákiai Tanácsköztársaság esetében ellentétben a magyarországival a patriotizmus hátráltató erő volt. A magyaroknak ekkor semmiféle hódító szándéka nem volt, már azért sem lehetett, mert ekkor a forradalom továbbterjedésében a szocialista Csehszlovákia (esetleg Ausztria, Németország) létrejöttében reménykedtek.

Tény, hogy a sok megfelelő gyakorlati intézkedés mellett a Tanácsköztársaság elvileg lebecsülte a nemzetiségi kérdés jelentőségét. Úgy hitték, hogy a világforradalmi folyamatban megvalósítják a dolgozók önrendelkezését, s ez fölöslegessé teszi egyes nemzetek önrendelkezését. Ez a nézet akkor, amikor a történelem a nemzetek születését tűzte napirendre, amikor az emberek tudatában is elsődleges helyet kapott a kérdés, súlyos hiba volt. Nem véletlen, hogy éppen ez a tévedés például a vend ellenforradalmi lázadást is elősegítette. (A vend ellenforradalom első részletes értékelése is Kővágó érdeme.)

Kővágó foglalkozik a Tanácsköztársaság internacionalizmusának gyakorlati megnyilvánulásaival, majd azt a következtetést vonja le, hogy 1917—19 kommunistái elvileg a nagy gazdasági egységek megteremtését látták helyesnek.

Összegezve: Kővágó a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikáját alapvetően helyesnek értékeli, annak hangoztatása mellett, hogy jelentőségét elméletben nem hangsúlyozták eléggé, a gyakorlati végrehajtás pedig akadozott. A Tanácsköztársaság nacionalizmus nélkül képviselte a nemzeti érdekeket; nemzeti önrendelkezést biztosított a nemzetiségieknek; a nemzetek teljes egyenjogúságát hirdette; eltörölte az

államnyelvet; a föderatív tanácsköztársaság megteremtésére törekedett a Duna völgyében. Ezt a burzsoá szomszédok nem tűrhették, és a Tanácsköztársaság leveréséhez megkapták az antant jóváhagyását. Miközben Kelet-Európa valamennyi államában megteremtődött a nemzeti egység, Magyarországon széthullott.

Kővágó László könyvének megértését segíti a fejezetek végén lévő alapos összefoglalás és a rendszerező utószó. Jegyzetapparátusából kitűnik, hogy nemcsak a magyar- és a világnyelveken készült, hanem a szláv és a román nyelvű forrásokat és tanulmányokat is felhasználta.

Könyve alapvető segítséget nyújt a XX. századi közép-európai valóság megértéséhez; az olyannyira kényes és a diákok körében is óriási érdeklődésre számot tartó nemzetiségi problémák marxista megvilágításához és megértetéséhez.

Nagy Péter Tibor

Simonyi Károly: A fizika kulturtörténete

(Gondolat, 1981.)

Második kiadásban látott napvilágot Simonyi Károly könyve. Ismét csak 18 ezer példányban, érdemes gyorsan megvenni, mielőtt elfogy. Nem kell jósnak lennünk ahhoz, hogy a 198 forintos ár ellenére ez hamar bekövetkezik, mert a majd ötszáz oldalas nagy formátumú album szép és kitűnő könyv. Az a műfaj, amely hiánycikk az oktatásban, de magában a tudományban is. Egy alapvető természettudomány történelmi feldolgozása, anélkül, hogy történelemírás akarna lenni a szó konzervatív értelmében. Fizika ez a szó legigazibb történetiségében. A fizikát magyarázza meg, azonban nem csupán a tudomány jelenének statikus állapotában, hanem a mai állapot elérésének történetiségében. S ezzel a módszerrel nem csorbítja a fizika egzakt szaktudományosságát, bár akarva-akaratlan történelmet ír. Tudománytörténetet, kultúrtörténetet, vagy még többet annál. A korokat eleveníti meg, amelyek megszülték a tudományt, s a tudományt, amely megszülte a korokat. Nem kíméli az olvasót, elmagyarázza a fizika összefüggéseit, s a rájuk vonatkozó tudományos nézeteket, elméleteket a történelem iránt érdeklődő vékony természettudományos vénájú olvasónak, s elmagyarázza a történelmet az elsatnyult történelmi érdeklődésű „tiszta egzakt tudományok" híveinek. S megismerteti és megérteti a fizika tudományát és ezzel szükségszerűen együtt a világról vallott fizikai nézeteket, a fizikai világképet és a vele kapcsolatos filozófiai gondolkodást. Óriási tett ez a humán és reál érdeklődésre szétszakadt világunkban. Integrál a tudományos megismerésben ott, ahol az integráció szükségességéről inkább csak beszélni, mint tenni szokás! Mégpedig a „legtermészetibb" természettudományt, a fizikát a „legtársadalmibb" tudománnyal: a történelemmel. S mindezt látszólag pofonegyszerű módon. „Csupán" megírta a fizikatudomány fejlődésének történetét. Mindezt mint szobrász a kőből az alkotását, úgy bontotta ki magából a fizikai megismerés elért lépcsőfokainak építményeiből. Oly egyszerűséggel, hogy még mi, történészek is sok mindent megértethetünk belőle a fizika tanult és korábban nem tanult összefüggéseiből, törvényszerűségeiből. Meggyőződésem, hogy a könyvet olvasva ennek a tükörképét érzik önmagukban a fizikusok is. A legfontosabb mégis az, hogy a könyv világos képet ad a fizikai mozgás megismerésének és a társadalmi megismerésnek kapcsolatáról. S miközben a szálakat a fizika gombolyagján bonyolítja, igen konzekvensen és néha nagyon is direkt módon mutatja be a meghatározó társadalmi tényezőket, pontosabban a tudomány önfejlődésének és a gazdasági, társadalmi, politikai viszonyoktól való függésnek bonyolult szövedékét. De csak a szövedék bonyolult, a megismertetése nagyon is egyszerű és érthető. S itt válik Simonyi — akiről az olvasó sohasem tudja, hogy tulajdonképpen fizikus vagy történész — igazán történésszé. Vagy talán pedagógussá! Ez a három elem egyszerre van meg benne, a szétválaszthatatlanságig kölcsönhatásban. Ezért